

УДК 336.226.12:368

О. О. Гаманкова, д-р екон. наук, проф.,
В. К. Хлівний, канд. екон. наук., доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ПОДАТОК НА ПРИБУТОК СТРАХОВИКІВ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті йдеться про розвиток та вдосконалення системи оподаткування страхових компаній податком на прибуток в Україні; проаналізовано проблеми чинного порядку оподаткування страховиків податком на прибуток і розглянуто переваги для розвитку страхового ринку України переходу страхових компаній на загальну систему оподаткування.

В статье рассматривается развитие и совершенствование системы налогообложения страховых компаний налогом на прибыль в Украине; проанализированы проблемы действующего порядка налогообложения страховщиков налогом на прибыль и рассмотрены преимущества для развития страхового рынка Украины перехода страховых компаний на общую систему налогообложения.

This article is dedicated to the development and improvement of the insurance companies' taxation system by income tax in Ukraine; the problems of current issue of the taxation of insurers' income tax are analyzed and the benefits of the insurance market of Ukraine conversion of insurance companies on a common system of taxation are considered.

Ключові слова: податковий кодекс, податок на прибуток страховиків, прибуток від страхової діяльності, страхова діяльність, страховик.

Key words: tax code, insurers' income tax, income from insurance, insurance, insurer.

Ключевые слова: налоговый кодекс, налог на прибыль страховщиков, прибыль от страховой деятельности, страховая деятельность, страховщик.

Постановка проблеми. Страховий ринок України існує понад двадцять років. За цей період він став найбільш розвиненим сегментом ринку небанківських фінансових послуг. Докризові темпи розвитку вітчизняного страхового ринку доводили, що страхова галузь є досить привабливою для інвесторів — як вітчизняних, так і іноземних. Багато в чому ця привабливість обумовлювалася не тільки ринковим потенціалом України страхового ринку, а й особливою системою оподаткування страховиків податком на прибуток, яка дозволяла отримувати власникам страхових компаній надвисокі прибутки та широко використовувати можливості страхових компаній для «псевдострахових» операцій. Подолання цих негативних явищ вимагало змін в системі оподаткування вітчизняних страховиків податком на прибуток.

Аналіз досліджень та публікацій з визначеної проблеми. Проблеми оподаткування страховиків податком на прибуток розглядалися в працях таких вітчизняних фахівців як Л. І. Макаркіна, А. М. Поддєрьогін, А. А. Супрун, Н. В. Ткаченко, Л. В. Шірінян та інших дослідників, проте зміни в системі оподаткування вітчизняних страховиків у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України та їх потенційний вплив на розвиток страхового ринку України поки що достатнього наукового вивчення та осмислення не дістали.

Метою даної статті є аналіз недоліків чинної системи оподаткування страховиків податком на прибуток і висвітлення особливостей нової системи оподаткування, яка запроваджується в Україні з 1 січня 2012 р., в контексті вдосконалення цього найважливішого для страховиків податку.

Виклад основного матеріалу. Чинна система оподаткування, яку було запроваджено у 1997 р. Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» в редакції від 22 травня 1997 р. (далі — Закон) [1, ст. 7.2], передбачає за страховою діяльністю в якості об'єкта оподаткування не прибуток, а валовий дохід страховика у вигляді отриманих (нарахованих) у звітному періоді страхових премій. Ставка

податку становить 3 відсотки від об'єкта оподаткування за договорами загального (non-life) страхування та 0 відсотків за договорами довгострокового страхування життя (life). Фінансова діяльність страховиків, не пов'язана зі страховими операціями, оподатковувалася в загальному порядку: база оподаткування — прибуток від нестрахової діяльності як різниця між відповідними доходами та витратами, ставка оподаткування — 25 відсотків. В такому вигляді податок на прибуток вітчизняних страховиків складається з двох частин: податок на страхові премії та податок на прибуток від нестрахової діяльності.

Головні недоліки такої системи оподаткування полягають в тому, що, по-перше, в одному податку неприродно поєднуються елементи зовсім різних за своєю економічною суттю податків: прямого податку на прибуток (Corporation Tax) і непрямиго податку зі страхових премій (Insurance Premium Tax); по-друге, така специфіка оподаткування страхової діяльності стала одним з чинників поширення на вітчизняному страховому ринку операцій, пов'язаних із «оптимізацією» за допомогою страхових компаній оподаткування прибутку господарюючих суб'єктів. Схема уникнення від оподаткування реалізується, здебільшого, шляхом укладання договорів страхування майна або фінансових ризиків підприємств. Страхування відбувається за завищеними тарифами, страховий платіж включається до складу валових витрат, тим самим зменшуючи базу оподаткування при оподаткуванні підприємства податком на прибуток. Сама ж страхова компанія має змогу зменшити свою податкову базу, укладаючи в подальшому договори «псевдоперестраховання». Держава при цьому втрачає двічі: бюджет недоотримує належних надходжень податку на прибуток як від страхувальника-підприємства, так і від страхової компанії [2, с. 7]

Перехід страховиків на загальну систему оподаткування податком на прибуток, передбачений Податковим кодексом України (далі — ПК), дасть можливість врегулювати зазначені проблем. Він дозволить не тільки встановити єдиний підхід до оподаткування прибутку страховиків та інших суб'єктів господарювання, але й забезпечити ліквідацію фінансових схем із залученням страховиків. Це буде сприяти очищенню вітчизняного ринку від «псевдостраховання», розвитку в Україні ринку класичного страхування і відповідатиме міжнародній практиці. Нову для страховиків систему оподаткування буде запроваджено в два етапи.

Перший етап базується на положеннях п. 8. Перехідних положень ПК і означає збереження протягом 2011 р. чинної системи оподаткування страхової діяльності податком з премій (за винятком операцій з довгострокового страхування життя). Одночасно страховики мають вести розрахунки оподаткованого прибутку від страхової діяльності і податку з нього, хоча за результатами року такий податок сплачуватися не буде.

Відтак, протягом 2011 р. планується напрацювати аналітичний матеріал, який дасть можливість визначити більш прогресивну систему оподаткування для вітчизняних страховиків. Хоча слід зазначити, що при переході на загальну систему оподаткування суттєво ускладниться адміністрування цього податку у зв'язку з необхідністю враховувати позиції за кожним договором страхування (дата укладення та розірвання; зміни суттєвих пунктів договорів, як то: страхова сума, страхова премія; утворення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат; порядок страхових виплат тощо).

Потреба у застосуванні першого перехідного етапу в зміні системи оподаткування страховиків продиктована необхідністю не допустити втрат бюджету та мати можливість порівняти обсяги надходжень податку на доходи страховиків за чинним порядком та стан надходжень з податку на прибуток за загальною системою оподаткування в майбутніх звітних періодах.

При цьому з метою скасування налагоджених схем «фінансової оптимізації» за допомогою укладення договорів перестраховання, починаючи з 1 квітня 2011 р., протягом усього перехідного періоду, тобто до кінця 2011 р., передбачено не зменшувати оподатковуваний дохід страховика, одержаний у вигляді страхових плате-

жів за договорами страхування (перестраховання), на суми страхових платежів, сплачених за договорами перестраховання. Таким чином, низка страхових компаній, які прямо або опосередковано (через інші страхові компанії) передають ризики за укладеними договорами страхування у перестраховання «фіктивним» страховим компаніям, які існують, як правило, короткий проміжок часу (2—3 податкові звітні періоди), декларують занижені обсяги валових страхових премій та ліквідуються шляхом банкрутства, такої можливості вже будуть позбавлені.

Водночас зазначимо, що, оскільки наведеним вище пунктом Перехідних положень не визначено на перехідний період порядок оподаткування податком з премій доходів за договорами довгострокового страхування життя та пенсійного страхування, то на такі операції поширюються положення ПК щодо порядку оподаткування прибутку від страхової діяльності з довгострокового страхування життя та пенсійного страхування за ставкою 0 %.

Прибуток від інших договорів страхування життя, які не відповідають зазначеним вимогам, підпадає під загальний порядок оподаткування, передбачений для страховиків з урахуванням особливостей їхньої діяльності.

Що стосується фінансової та іншої діяльності страховика, не пов'язаної зі страхуванням, то на перехідний період при обчисленні об'єкта оподаткування прибуток від такої діяльності визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду (фінансові та інвестиційні доходи, інші операційні доходи, прибуток від операцій з цінними паперами, деривативами та іншими, ніж цінні папери, корпоративними правами, а також інші доходи) на суму витрат звітного податкового періоду, безпосередньо не пов'язаних із страхуванням, або розподілених пропорційно до питомої ваги вищевказаних доходів у загальному обсязі доходів страховика (адміністративні витрати, інші операційні витрати, фінансові витрати, інші витрати звичайної діяльності). При цьому збережено існуючий механізм перенесення від'ємного значення об'єкта оподаткування на майбутні періоди до повного погашення збитків шляхом включення цих збитків до витрат першого кварталу наступного податкового року (на перехідний період - включення збитків за підсумками першого кварталу 2011 р. до витрат другого календарного кварталу 2011 р.).

Другий етап впровадження змін в оподаткуванні страховиків податком на прибуток відповідно до норм ПК - це перехід з 2012 р. на загальну систему оподаткування прибутку страховика з цілою низкою специфічних для страхового сектора особливостей.

Порядок оподаткування страховиків податком на прибуток унормовано ст.156 ПК «Особливості оподаткування страховика» [3, ст. 156] Ця стаття структурно розподілена на 3 пункти.

Перший з них (156.1) визначає в якості об'єкта оподаткування прибуток страховика від провадження його діяльності та склад специфічних доходів і витрат, які супроводжують цю діяльність і враховуються при визначенні об'єкта оподаткування. До прийняття ПК поняття «прибуток страховика» і порядок визначення такого прибутку в податковому законодавстві законодавчого унормування не мали, оскільки чинний механізм оподаткування страхової діяльності такого унормування не потребував. Отже, визначення Податковим кодексом України прибутку страховика як об'єкта оподаткування є принципово важливим не тільки з огляду на необхідність переведення страховиків на загальну систему оподаткування, а й з огляду на необхідність законодавчого визначення такого важливого економічного поняття, як «прибуток страховика» [2, с. 7]. Проте головною проблемою при цьому є відсутність у вітчизняному законодавстві унормування поняття «собівартість страхової послуги». Цю проблему можливо б було вирішити, запровадивши спеціальне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Страхова діяльність».

У другому пункті цієї статті (156.2) йдеться про особливості визначення в якості об'єкта оподаткування прибутку страховика від операцій за договорами довгострокового страхування життя і пенсійного страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення. ПК зберігає неоднакові підходи щодо оподаткування операцій

зі страхування життя в порівнянні з оподаткуванням інших страхових операцій. Вони будуть оподатковуватися, як і тепер, за нульовою ставкою. Проте кваліфікаційні вимоги до таких договорів дещо змінилися. Відповідно до норм Податкового кодексу, «договір довгострокового страхування життя — договір страхування життя строком на 5 і більше років, який передбачає страхову виплату одноразово або у вигляді анuitету, якщо застрахована особа дожила до закінчення терміну дії договору страхування чи події, передбаченої у договорі страхування, або досягла віку, визначеного договором. Такий договір не може передбачати часткових виплат протягом перших 5 років його дії, крім тих, що здійснюються у разі настання страхових випадків, пов'язаних із смертю чи хворобою застрахованої особи або нещасним випадком, що призвели до встановлення застрахованій особі інвалідності I або II групи чи встановлення інвалідності особі, яка не досягла вісімнадцятирічного віку. При цьому платник податку — роботодавець не може бути вигодонабувачем за такими договорами страхування життя» [3, п.п. 14.1.52] (заборону роботодавцю бути вигодонабувачем за договорами довгострокового страхування життя встановлено з метою запобігання фінансових зловживань з боку роботодавця-страхувальника, в тому числі по відношенню до застрахованих працівників).

Якщо не виконується хоча б одна із зазначених вище вимог щодо договорів страхування життя, операції за такими договорами мають бути оподатковані в загальному порядку.

Третій пункт статті 156 (156.3) встановлює диференційований підхід до оподаткування податком на прибуток окремих операцій страховика. Цей пункт стосується, здебільшого, зовнішньоекономічних страхових операцій, які унормовуються ст.160 ПК.

Як і раніше, до будь-яких доходів, отриманих нерезидентом із джерелом їх походження з України, ПК відносить внески та премії на страхування або перестрахування ризиків в Україні (у тому числі страхування ризиків життя) або страхування резидентів від ризиків за межами України. На ці доходи поширюються положення міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування.

Водночас є нововведення, яке полягає в наступному. Останнім часом спостерігається тенденція до прийняття вітчизняними страховими компаніями у страхування ризиків нерезидентів, в зв'язку з чим можливі виплати страхових відшкодувань страхувальникам-нерезидентам, які не є доходом з джерелом походження з України і не підлягають оподаткуванню податком на доходи (прибуток) нерезидентів. За умови відсутності нормативно-правового регулювання процедури підтвердження настання страхових випадків за межами України страхові виплати можуть використовуватися як механізм витоку капіталів з України. У зв'язку з цим ПК передбачено новий порядок оподаткування страхових виплат (страхових відшкодувань) на користь нерезидентів, а саме: страховики, які здійснюють страхові виплати (страхові відшкодування) у межах договорів страхування ризиків за межами України на користь нерезидентів, оподатковують ці виплати за ставкою 4% від суми, що перераховується, за власний рахунок страховика у момент здійснення перерахування такої суми.

В Податковому кодексі збережено діючу на сьогодні норму стосовно неоднакового підходу до оподаткування операцій перестрахування з нерезидентами залежно від рейтингу їхньої фінансової надійності.

Так, передбачено оподаткування за власний рахунок страховика у момент перерахування коштів за ставкою 12% виплат у вигляді страхових внесків, сплачених страховиками-резидентами за договорами перестрахування нерезидентам, рейтинг фінансової надійності (стійкості) яких не відповідає вимогам, установленим уповноваженим органом (Держфінпослуг). Разом з тим, якщо рейтинг фінансової надійності (стійкості) таких перестраховиків-нерезидентів відповідає вимогам, установленим уповноваженим органом (Держфінпослуг), то до таких операцій застосовується ставка 0 відсотків. При цьому перестрахові операції можуть здійснюватися як безпосередньо вітчизняними страховиками, так і опосередковано — за

участю перестрахових брокерів, які в порядку, визначеному таким уповноваженим органом, підтверджують, що перестраховання здійснено в перестраховика, рейтинг фінансової надійності (стійкості) якого відповідає вимогам, установленим зазначеним уповноваженим органом.

Ставка оподаткування 0 відсотків застосовується також при оподаткуванні операцій:

— у межах договорів обов'язкового страхування, за якими страхові виплати (страхові відшкодування) здійснюються на користь фізичних осіб-нерезидентів;

— за договорами страхування у межах системи міжнародних договорів «Зелена картка»;

— у межах договорів перестраховання з обов'язкового страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту.

Висновки. В цілому ми позитивно оцінюємо норми ПК, пов'язані із удосконаленням оподаткування страховиків податком на прибуток. Переведення страховиків на загальну систему оподаткування має вирівняти податкове навантаження реального сектору економіки із сектором страхування, отже, буде сприяти детінізації вітчизняного страхового ринку. Крім того, податок на прибуток страховиків отримує притаманний йому економічний зміст. Його величина буде залежати від фактичних фінансових результатів страхової компанії від усіх видів її діяльності за підсумками податкового періоду.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. №283/97-ВР зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

2. Гаманкова О. О., Гаманков Д. В. Оподаткування страховиків податком на прибуток як важель державного регуляторного впливу// Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, серія «Економіка», Вип. 126. — К.:КНУ, 2011 — С. 5—8.

3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

УДК 336.71

В. М. Дуба,

В. С. Котковський, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

КРЕДИТНІ ІННОВАЦІЇ БАНКІВ

Висвітлюються кредитні інновації і напрями інноваційної діяльності комерційних банків у сфері кредитування.

Рассматриваются кредитные инновации и направления инновационной деятельности коммерческих банков в сфере кредитования.

Crediting innovations as well as trends of innovation activity of commercial banks in the sphere of crediting are observed.

Ключові слова: кредитні інновації, споживче кредитування, кредит на придбання нерухомості, іпотечний кредит, експрес-кредитування.